

BUXORO VILOYATIDA MAYIZBOP UZUM NAVLARINI QURITITISH TEXNOLOGIYALARI

Qodirov Jaxongir Xaydarovich

Buxoro muhandislik texnologiya instituti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada Buxoro viloyatida mayizbop uzum navlarini wuritish texnologiyalari haqida

Kalit soʻzlar: mayiz, urugʻi xoʻraki navlar, Oq kishmish, Oftobi, Qora kishmish, Loʻnda kishmish, Xishrav kishmish, Kishmish Sugʻdiyona, Kishmish Samarqand, Nilufar

“Oʻzbekiston Respublikani yanada rivojlantirishga doir Harakatlar strategiyasida Qishloq xoʻjaligi ishlab chiqarishini izchil rivojlantirish, mamlakat oziq-ovqat xavfsizligini yanada mustahkamlash, ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish, agrar sektorining eksport salohiyatini sezilarli darajada oshirish va muttasil moʻl va yuqori sifatli mahsulot ishlab chiqarishga” alohida eʼtibor berilgan.

“Meva –sabzavotchilik va uzumchiilkda oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish, qishloq xoʻjaligi ishlab chiqarishida dehqon xoʻjaliklarining ulushini oshirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi Prezident Qarori (PQ-20son, 23.11.2021yil) qabul qilindi. Mazkur qaror bilan fermer va klasterlarning past hosilli paxta va gʻalladan qisqartirilgan 20 ming gektar ekin maydoni 2022-2025 yillarda zahiraga qaytariladi.

Buxoro viloyati tuproq-iqlim sharoitida uzum hosilini talofatsiz yigʻishtirib olishda avvalam bor, uni pishishidan oldin chamalash, yaʼni hosil bashoratiga binoan uni yigʻishtirish rejasini tuzish, hosilni yigʻib olish, quritish va saqlashga zarur asbob-uskunalar, quritgichlar, quritish uchun tayyorlanagan maydon, transport vositalari, qishga saqlash uchun vaqtinchalik va doimiy sovutgichli omborlarni tayyorlash, xuddi shunday agrotexnik chora-tadbirlarni oʻtqazilish uchun ilmiy asoslangan tavsiyalardan foydalanish maqsadga muvofiq boʻladi.

Uzum mevasini tashish va saqlaydigan idish qutilari, kerakli uzum mevasini qirqib oluvchi maxsus tok va boshqa qaychilarni shay qilib qoʻyish va quritish maydonchalarini tayyorlash kerak boʻladi. Uzum mahsulotlarini qishda saqlash uchun omborlarni tayyorlash va shu kabi bir qator ishlab chiqarish texnologik ishlarni ham eʼtibordan chetda qoldirmasligi lozim boʻladi. Hosilni yigʻishtirib olish vaqti, uning pishganligi yoki maʼlum bir mahsulot ishlab chiqarish uchun uzumning qandlilik va kislotalilik darajasi aniqlanadi.

Musallas (oq musallas) tayyorlash uchun uzum mevasining qandliliigi 17-18%, qizil musallas uchun– 18-20% ligida va xoʻraki uzum navlarini tarkibida qand miqdori 16-17% boʻlganda yigʻishtirib olish tavsiya etiladi. Tayyor uzum hosilini quritish yoki

uzoqqa yuborish uchun mo'ljallangan uzumzor maydonlarini hosil yig'ishtirib olishdan 2-3 hafta oldin sug'orish ishlarini to'xtatilishi tavsiya etiladi. Uzumlarni tashish va saqlash uchun yog'ochdan yoki plastmassadan yasalgan 10- 12 kg li quti va savatlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Buxoro viloyati sharoitida urug'li xo'raki navlardan - Kattaqo'rg'on, Qora janjal, Sultoni, Qora kaltak, Rizamat, Shtur angur, Aleksandr Muskati kabi va boshqa navlar quritish uchun ishlatiladi. Urug'g'siz uzum navlaridan asosan, quyidagilar quritishga tavsiya etiladi: Oq kishmish, Oftobi, Qora kishmish, Lo'nda kishmish, Xishrav kishmish, Kishmish Sug'diyona, Kishmish Samarqand, Nilufar va boshqalar. Qora Kishmish. O'zbekistonda keng tarqalgan kishmishbop navlar orasida yetishtiriladigan maydoni va yalpi hosili, shuningdek, quritilish hajmi bo'yicha birinchi o'rinda turadi, bu navga xo'randalarning talab darajasi yuqori hisoblanadi, quritilgan mayizlar uzoq saqlanadi. Uzum boshisi yirik (uzunligi 19-21 sm, yeni 10-11 sm), silindrsimon yoki konussimon, kamdan kam qanotli, ko'pincha tig'iz emas. Kishmish Sug'diyona. So'nggi paytlarda Kishmish Sug'diyona navi g'ujumining yirikligi tufayli, keng tarqalmoqda va bog'bonlar tomonidan yuqori qadrlanmoqda va bu nav eksportbop ahamiyatga ega hisoblanadi, mayizining yirikligi bilan ajralib turadi. Uzumboshisi yirik (uzunligi 25 sm, yeni 16 sm), shoxlangan, o'rtacha bo'sh yoki bo'sh. O'rtacha og'irligi - 400-450 gramm. Ayrim 119 uzumboshlar 40-50sm uzunlikkacha boradi va vazni bir kg dan oshadi.

Quyosh energiyasi bilan ishlovchi ushbu meva-sabzavot quritgichi konstruksiyasining eng 120 soddaligi bilan ajralib turadi. Bu quritgich respublikamizning barcha viloyatlarida shu jumladan, Buxoro viloyatida ham tadbiiq etilmoqda. Quritilgan mahsulotning ekologik tozaligi, sifatligi, tashqi obhavoning noqulay omillaridan (yog'ingarchilik, chang, hasharotlar va boshqalar) ishonchli himoyalanganligi, eng muhimi, jahon andozalariga mos quritilishi va yuqori sifatli mahsulot olinishi bilan birgalikda bir kecha kunduzda 350 kg gacha mahsulot quritish mumkinligi bilan ajralib, o'zining afzalligini ko'rsatmoqda. Mazkur quritish asbobi quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) quyosh energiyasi kollektori maydoni 16 m² b) quritish maydoni 20 m² v) Quyosh batareyasi g) Ventilyatorlar Quritgich bir xil balandlikdagi g'isht yoki beton ustunlarga o'rnatiladi. Quritgichning tubi maxsus alyumin profildan yasaladi, ustki qismi ikki nisbatli ramadan iborat bo'lib, quyosh radiatsiyasiga chidamli polietilen plenka bilan yopiladi. Quritgich ikki qismga ajraladi: issiqlik yig'uvchi (kollektor) va mahsulot qurituvchi (foydali). Quritgichning ishlash prinsipi quyidagichadir. Uning issiqlik yig'uvchi qismi yuqorisiga o'rnatilgan batareya quyosh energiyasi yordamida ostki tomonga o'rnatilgan ventilyatorlarni ishga tushiradi va yig'ilgan issiq havo mahsulotlarga yo'naladi. Quritgichning yana bir afzalligi shundaki, kunning quyoshsiz vaqtlarida batareya energiya to'plamaydi va ventilyatorlar ishdan to'xtaydi, bu esa issiq havo oqimini boshqarib turishda inson

omili ishtirokini istisno etadi.

Qurtilgan uzum xillaridan quyidagi turdagi mahsulotlar olinadi: Bedona – mayizi olish uchun ishqor eritmasi va oltingugurt angidridi ishlatilmay, u oftobda Oq kishmishni quritishdan hosil bo‘ladi; Sabza - qaynoq ishqor eritmasiga uzumboshilar botirib olinib, oftobda quritiladi; Zarsimon sabza - avvalo ishqor eritmasiga botirib olinib oltingugurt angidridi bilan dudlanadi, so‘ngra shtabelda quritiladi. U asosan Oq kishmishdan tayyorlanadi. Soyaki - maxsus xonalarda, Oq kishmish uzumi soya joyda quritiladi, bunda ishqor va oltingugurt qo‘llanilmaydi. Shig‘oniy(Shibirg‘oni) - Qora kishmish navini oftobda quritib olinadi. Germiyon - Kattaqo‘rg‘on, Sultoni, Nimrang kabi yirik g‘ujumli uzum navlaridan tayyorlanadi. Quritishdan avval, uzum qaynoq ishqorga botirib olinadi, keyin ochiq joyga yoyib qo‘yib quritiladi. Shtabel germiyon - Kattaqo‘rg‘on, Sultoni, Nimrang kabi navlardan oltingugurt bilan dudlanib tayyorlanadi, keyin shtabellarga taxlab quritiladi.

O‘zbekistonda, jumladan Buxoro viloyatida ham uzumni saqlashning bir qator oddiy va xalq usullari qo‘llaniladi. Masalan, uzumning bandidan osib saqlash, pishgan, sog‘lom uzum boshlari uzilib, bir-ikki kun bandlari va po‘stlarini so‘litish uchun soya joylarda saqlanadi. So‘ngra ularni ikkitadan kanop ipga bog‘lab maxsus bino ship ostiga o‘rnatilgan so‘kchaklarda osiladi. Bino ichidagi havo harorati 00S yoki 0.5°C, nisbiy namligi esa 80-90% atrofida bo‘lishi lozim. Bu usulda uzumni yanvar-fevral oylarigacha yaxshi saqlash mumkin. G‘ujumlari biroz burishib tashqi ko‘rinishi o‘zgartirsa-da, ammo uning xushta‘mligi saqlanib qoladi.

Uzumlarni saqlash va tashish uchun qo‘llaniladigan yangi zamonaviy usullaridan yana biri bu - suyuq va gaz holdagi azotni qo‘llashdir. U kameraga qamalgan holda yuborilsa, kislorod miqdorini kerakli konsentratsiyagacha kamaytirish mumkin bo‘ladi. Bir necha marta azot yuborilgan kamera mo‘jaldan ortib ketsa, uning ortiqchasi maxsus moslama orqali so‘rib olinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi “2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi” to‘g‘risidagi PF -4947- sonli farmoni.
2. Abdullaev R.M. va boshqalar. Uzum yetishtirish va mayiz quritish- ning zamonaviy texnologiyasi. T. Fan. 2011, 54 b.
3. Ma‘murov F. Uzumchiliklarning zamonaviy asoslari, 2020, 205 b.
4. R. Yunusov, G‘.A. G‘anieva, X.X. Salimova. Uzumni saqlash va qurutish texnologiyasi. Durdona nashriyoti, Buxoro, 2022, 33 b.
5. Temirov Sh., Uzumchilik. O‘zbekistom Milliy ensiklopediyasi, Davlat ilmiy nashriyot, Toshkent 2005, 248 b.